

УДК 37.048.45:331.548

МЕТОДИКА КОНСУЛЬТУВАННЯ З ПРОФЕСІЙНОЇ ОРІЄНТАЦІЇ І КАР'ЄРНОГО ЗРОСТАННЯ У ЦЕНТРАХ КАР'ЄРИ

Людмила Базиль,

доктор педагогічних наук, професор, учений секретар,

Інституту професійної освіти НАПН України,

<https://orcid.org/0000-0003-4130-5436>

e-mail: ljudmilabazyl@gmail.com

Анотація. Представлено комплексну методику консультування здобувачів професійної освіти в центрах кар'єри, розроблену як послідовний психолого-педагогічний процес, що охоплює теоретичний, діагностувальний, практичний і рефлексивно-аналітичний етапи. Розкрито зміст кожного етапу, визначено ключові цілі, завдання, форми роботи й очікувані результати. Особливу увагу приділено розвитку кар'єрної компетентності майбутніх фахівців, формуванню навичок самопрезентації, планування кар'єрної траєкторії, психодіагностуванню й рефлексії. Окреслено умови ефективного функціонування центрів кар'єри та професійні вимоги до консультантів. Запропонована методика забезпечує інтегровану підтримку майбутніх фахівців і сприяє їхній професійній самоідентифікації та готовності до прийняття кар'єрних рішень.

Ключові слова: професійна освіта; кар'єрна компетентність; професійна орієнтація; центри кар'єри; кар'єрне консультування; професійний розвиток; кар'єрна траєкторія; психодіагностика; профорієнтація.

METHODOLOGY OF CONSULTING ON PROFESSIONAL ORIENTATION AND CAREER GROWTH IN CAREER CENTERS

Lyudmila Bazyl,

Doctor of Pedagogical Sciences, Professor,

Academic Secretary, of the Institute of Vocational

Education of the NAES of Ukraine

Abstract. The article presents a comprehensive methodology for career counseling of vocational education students implemented in career centers. The methodology is conceptualized as a multistage psychological and pedagogical process comprising theoretical, diagnostic, practical, and reflective-analytical phases. Each stage's goals, tasks, content, forms of work, and expected outcomes are outlined. Particular attention is paid to developing students' career competence, self-presentation skills, career trajectory planning, psychodiagnostics, and reflective practices. Conditions for effective functioning of career centers and professional requirements for career counselors are identified. The proposed methodology provides integrated support for future specialists and enhances their career self-identification and readiness for informed career decision-making.

Keywords: career competence; vocational education; career centers; career counseling; career development; career trajectory; psychodiagnostics.

Комплексну методику консультування студентів закладів професійної освіти в центрах кар'єри позиціонуємо, як складноструктурований послідовний психолого-педагогічний процес, що відбувається в межах теоретичного (просвітницько-орієнтаційного), діагностувального (оцінно-аналітичного), власне практичного (розвивально-тренінгового) й рефлексивно-аналітичного (узагальнювально-корекційного) етапів, і забезпечує формування в майбутніх фахівців здатностей до професійного самовизначення й проєктування індивідуальної кар'єрної траєкторії. При цьому важливо, щоб працівники центрів кар'єри закладів професійної освіти (далі – ЗПО) усвідомлювали консультування як планову, системну діяльність, спрямовану на розвиток кар'єрної компетентності майбутніх фахівців.

Методика реалізується системно послідовно впродовж чотирьох означених вище етапів, що характеризуються конкретною метою, завданнями, змістом, формами роботи й прогнозованими очікуваними результатами. Успішне запровадження методики консультування з професійної орієнтації і кар'єри в межах діяльності відповідних підрозділів (центрів професійної кар'єри закладів професійної освіти) можливе за таких умов: чіткого визначення функцій суб'єктів консультування (психолог, соціальний педагог, майстер виробничого навчання, класний керівник, фахівець із взаємодії з роботодавцями); інтегрування аудиторної, позашкільної й самостійної роботи студентів

закладів професійної освіти; послідовності в діях усіх суб'єктів консультування. Розглянемо змістове наповнення кожного з етапів.

Так, мета *теоретичного (просвітницько-орієнтаційного) етапу методики консультування з професійної орієнтації і кар'єрного зростання у центрах кар'єри ЗПО* передбачає: по-перше, формування у студентів знань про самих себе (індивідуально-вікові якості й особистісні властивості); усвідомлення особливостей професійної діяльності фахівця з опановуваної професії; аналітичне осмислення актуальних характеристик ринку праці, вимог роботодавців; розуміння концепції планування кар'єри. Відповідно до поставленої мети, основні завдання цього етапу охоплюють: забезпечення розуміння студентами психолого-педагогічних основ особистісного розвитку й професійного становлення людини; актуалізацію інтересу до самореалізації; ознайомлення майбутніх фахівців із типовими й прикладами індивідуальних траєкторій професійної кар'єри; формування первинної мотивації здобувачів професійної освіти до кар'єрного зростання. Зміст роботи на теоретичному етапі включає: лекції практичного психолога, соціального педагога, запрошених фахівців із центрів зайнятості; інтерактивні заняття про «Я-концепцію», самосприйняття, цінності й життєві цілі людини; обговорення моделей професійної кар'єри («кар'єрних якорів»), типів кар'єрного зростання; аналіз реалій ринку праці; перегляд відеоматеріалів, тематичні тренінги й бесіди; інтегрування тематичних модулів у зміст навчальних дисциплін, зокрема, біології, історії, економіки, зарубіжної й української літератури.

Так, з метою актуалізації механізмів самоусвідомлення й формування первинного розуміння про сутність «Я-концепції» доцільно провести міні-лекції, на кшталт: «Моє професійне «Я»: хто я сьогодні?», «Структура особистості та Я-образ у професійному розвитку», індивідуальні вправи, дискусії. Організовуючи просвітницькі лекції бажано особливу увагу зосередити на поясненні студентам сутності структури особистості, розкритті сутнісних характеристик типів кар'єри.

Як засвідчує практика, позитивний ефект має виконання вправи «П'ять слів про себе» (учасники формулюють п'ять індивідуально-особистісних характеристик, які найкраще їх описують) із подальшим обговоренням в малих групах шляхом надання відповіді на запитання: «Які риси допомагають / заважають моєму особистісному й професійному розвитку?». Наприкінці заняття пропонуємо внести

нотатки у «рефлексивний щоденник», відповівши на запитання: «Що нового я дізнався про себе?»).

На цьому ж етапі методики важливо ознайомити здобувачів професійної освіти з ключовими тенденціями ринку праці й ретельно проаналізувати реалії ринку праці, наприклад, під час заняття на тему: «Сучасний ринок праці: вимоги й тенденції». Основні форми роботи охоплюватимуть: підготовлену кар'єрним консультантом презентацію орієнтовно з такої теми «ТОП-10 професійних тенденцій»; кейс-метод; групову роботу з аналізу реальних вакансій (мої очікування, затребувані компетентності, вимоги роботодавця, умови праці).

Позитивні результати, як засвідчує практичний досвід, має також виконання вправ, на кшталт: «Які компетентності мені потрібно розвивати?», «Галузі, що мене приваблюють».

На наступному занятті цього ж етапу методики консультування з професійної орієнтації і кар'єрного зростання у центрах кар'єри ЗПО важливо сформулювати уявлення про різновиди кар'єри, «кар'єрні якорі» й можливі варіанти професійного шляху. З цією метою можна застосувати такі форми роботи: лекція-обговорення, осмислення вертикальної, горизонтальної, експертної, підприємницької моделей кар'єри; проведення міні-тесту на визначення власної кар'єрної мотивації; опрацювання шаблону «Мій можливий шлях у професії». Важливо, щоб професійний консультант, визначивши базовий рівень мотивації здобувачів професійної освіти, допоміг їм у формулюванні первинних кар'єрних цілей.

Прогнозовані результати теоретичного (просвітницько-орієнтаційного) етапу методики консультування з професійної орієнтації і кар'єрного зростання у центрах кар'єри ЗПО: розуміння студентами ролі професії в житті; формування первинної готовності до самоаналізу; засвоєння ключових понять психології особистості та кар'єри; підготовленість до проведення подальшої діагностувальної роботи.

Мета *діагностувального (оцінно-аналітичного) етапу методики консультування з професійної орієнтації та кар'єри* полягає у виявленні й актуалізації особистісних і професійно значущих характеристик студентів, що зумовили вибір професії, спеціалізацію та в подальшому впливатимуть на мотивацію й можливості кар'єрного розвитку. Відтак завданнями цього етапу передбачено: визначення професійних інтересів і здібностей; оцінювання стану сформованості особистісних рис, аналіз темпераменту, характерологічних

особливостей; виявлення рівня стресостійкості, емоційної стабільності, соціальної взаємодії; діагностування готовності до навчання й самореалізації у майбутній професійній діяльності. Інструментарій заняття: тести для визначення темпераменту, характеру, акцентуації, Я-концепція; методики оцінювання пам'яті, уваги, мислення, уяви; профорієнтаційні методики на виявлення інтересів, схильностей, професійних намірів; оцінювання професійного потенціалу; аналіз мотивації до навчання й праці. Ключовий авторський компонент: диференціація здобувачів професійної освіти за критерієм «відповідність між професійними інтереси й особистісними здібностями студентів» на чотири групи, що створює підґрунтя для персоналізації роботи центрів професійної кар'єри.

Так, з метою виявлення професійних інтересів і домінантних здібностей майбутніх фахівців доцільно провести заняття на кшталт: «Досліджую себе: інтереси, схильності, здібності», під час якого використати тест професійного самовизначення Дж. Голланда, методику «Карта інтересів» Б. Федоришина, а також невербальні тести. Здійснивши індивідуальне проведення тестів, професійному консультанту важливо обговорити отримані результати. Надалі зі студентами пропонуємо виконати вправу «Мої ключові сильні сторони» та змодельовати індивідуальні карти інтересів.

Позитивний ефект щодо усвідомлення майбутніми фахівцями психологічних характеристик, що обумовлюють професійну поведінку, матиме використання тесту Г. Айзенка, опитувальника акцентуацій Леонгарда-Шмішека, 16-факторної методики Р. Кеттелла. Аналіз результатів тестування варто організовувати в малих групах або індивідуально з кожним студентом. Надалі бажано виконати вправу «Мої особистісні риси для розв'язання професійних ситуацій» і запропонувати майбутнім фахівцям конкретні поради (рекомендації) щодо розвитку професійно важливих якостей відповідно до опановуваного фаху.

З метою визначення рівня психологічної готовності студентів ЗПО до професійної діяльності з обраної професії також пропонуємо виконати тести на визначення здібностей, запропонувати мотиваційні опитувальники, розв'язати задачі щодо типових професійних ситуацій. Під час такої роботи важливо ретельно організовувати аналіз отриманих результатів і визначитися з індивідуальними освітніми потребами для кожного студента. Наприкінці заняття добре було б

спроєктувати орієнтовну модель первинної психологічно-кар'єрної карти для кожного здобувача професійної освіти.

Таким чином, очікуваними результатами діагностувального (оцінно-аналітичного) етапу методики консультування з професійної орієнтації та кар'єри визначаємо: формування психологічного портрета студента; встановлення сильних сторін і зон розвитку особистості; уточнення індивідуальних потреб у консультуванні; складання первинної психологічно-кар'єрної карти кожного студента.

Мета *практичного (розвивально-тренінгового) етапу методики консультування з професійної орієнтації і кар'єри* полягає в формуванні кар'єрної компетентності майбутніх фахівців, зокрема навичок і вмінь, необхідних для проєктування та реалізації кар'єрної траєкторії. Основні завдання цього етапу охоплюють: розвиток soft skills (комунікація, самопрезентація, критичне мислення, тайм-менеджмент); формування умінь пошуку роботи (резюме, портфоліо, співбесіда, нетворкінг); навчання механізмам планування кар'єри; розвиток професійних і загальнопредметних компетентностей. Форми роботи: тренінги, семінари, воркшопи; імітаційні й рольові ігри (співбесіда, презентація себе, командні завдання); проєктні міні-лабораторії («Мій професійний план», «Мій кар'єрний шлях»); практична робота за програмою кар'єрного розвитку (виконання завдань, вправ, розрахунків, тестів); зустрічі з роботодавцями, майстер-класи, виробничі екскурсії. Провідною характеристикою етапу є індивідуалізація, що передбачає вибір змісту й інтенсивності практики, відповідно до групи студента за його інтересами та здібностями.

На цьому етапі варто провести заняття-практикум зі створення ефективного резюме та портфоліо. Для формування навичок самопрезентації бажано проаналізувати різні приклади резюме, створити за запропонованим професійним консультантом шаблоном власне резюме, розпочати роботу з формування електронного портфоліо студентів, а насамкінець провести обмін і рецензування виконаних робіт у міні-групах.

Позитивний ефект в оволодінні здобувачами професійної освіти поведінковими моделями має заняття з такої теми: «Підготовка до співбесіди. Рольова гра». Особливість проведення практичного заняття розпочинається з інструктажу консультанта, надалі слід виконати вправу з моделювання інтерв'ю між студентом і роботодавцем, проаналізувати відеоматеріали з прикладами таких інтерв'ю, зосередивши увагу на невербальній поведінці. Останнім етапом заняття

має бути корекція помилок і формування рекомендацій для кожного зі здобувачів професійної освіти.

На цьому ж практичному етапі методики консультування з професійної орієнтації і кар'єри важливо організувати практичну роботу щодо проєктування кар'єрних планів кожного зі студентів. Зміст такого заняття охоплюватиме: визначення короткострокових і довгострокових цілей; побудову SMART-планів; планування освітніх, професійних, особистісних кроків; презентацію власних проєктів.

Очікувані результати практичного (розвивально-тренінгового) етапу методики консультування з професійної орієнтації і кар'єри: сформовані навички самопрезентації; уміння проєктувати індивідуальну кар'єрну траєкторію; підготовленість до самореалізації з урахуванням актуальних вимог ринку праці; дієві зрушення в рівнях кар'єрної компетентності.

Мета рефлексивно-аналітичного (узагальнювально-корекційного) етапу методики консультування з професійної орієнтації і кар'єри зорієнтована на усвідомлення здобувачами механізмів і способів власного професійного становлення й розвитку, оцінювання результатів консультування, корекцію освітньо-кар'єрних планів, підготовку до прийняття реальних рішень. Основні завдання цього етапу включають: аналіз досягнень і труднощів; оцінювання результатів діагностування й практичної діяльності; визначення подальших кроків кар'єрного розвитку; корекцію індивідуального професійного плану. Форми роботи: індивідуальні консультації; групові рефлексивні зустрічі; аналіз власних результатів тестування; презентація професійних досягнень та планів; заповнення карти кар'єрного зростання.

Наприклад, для самоусвідомлення студентами способів особистісного і професійного розвитку доцільно провести заняття на кшталт: «Підсумкова кар'єрна сесія: що я зрозумів про себе?». При цьому основні форми роботи охоплюватимуть: групову дискусію, рефлексивні методи, виконання вправи «Мій головний здобуток», аналіз результатів діагностування, обговорення труднощів і шляхів їх подолання, створення «рефлексивної карти особистості».

З метою уточнення реалістичності й досяжності намірів кожного студента бажано провести індивідуальні консультації за таким алгоритмом: аналіз кар'єрного плану; визначення сильних і слабких рис особистості кожного студента; корекція етапів і строків реалізації кар'єрних планів; формулювання рекомендацій.

Для зміцнення професійної самоідентифікації студентів доцільно провести заняття орієнтовно з такої теми «Я і мій майбутній професійний образ», використовуючи метод візуалізації, творчі техніки. Архітектоніка цього заняття може охоплювати: виконання вправи «Колаж моєї майбутньої кар'єри», представлення результатів у колі, формування фокус-меседжу «Ким я хочу бути і чому?», підсумкове рефлексивне коло.

Саме на рефлексивно-аналітичному етапі особливою є роль центру кар'єри, що виражається в забезпеченні належного зворотного зв'язку, мотивації кожного здобувача професійної освіти до подальшого розвитку, узгодженні його цілей із можливостями закладу й потребами ринку праці.

Прогнозовані результати реалізації рефлексивно-аналітичного (узагальнювально-корекційного) етапу методики консультування з професійної орієнтації та кар'єри: сформована індивідуальна траєкторія кар'єри; підвищення рівня усвідомленості власних здібностей і намірів; готовність до прийняття професійних рішень; розвиток здатності до саморефлексії.

Реалізуючи запропоновану методику, важливо дотримуватися принципів конфіденційності, недискримінаційності, добровільності участі, поваги до особистості, орієнтації на потенціал студента у ході здійснення психодіагностичних заходів, проведення індивідуальних і групових консультацій, комунікування з педагогами й роботодавцями. Професійні вимоги до консультанта центру кар'єри охоплюють: володіння актуальними знаннями про регіональний та національний ринок праці; сучасними методами профорієнтації; психодіагностичними методиками; навичками коучингу, фасилітації, модерації; умінням моделювати партнерські взаємини з роботодавцями. При цьому важливо, уникати оцінних суджень щодо особистості; допомагати студенту самостійно приймати рішення; бути доброзичливим і толерантним; бути доброзичливим і толерантним; гарантувати конфіденційність інформації; дотримуватися професійної дистанції.

Отже, комплексна методика консультування є динамічним, інтегрованим психолого-педагогічним механізмом, який охоплює всі етапи становлення майбутнього фахівця: від первинного розуміння себе й професії – до практичного відпрацювання навичок і рефлексивного осмислення власної траєкторії розвитку. Розроблена методика забезпечує: наукову обґрунтованість, практичну результативність,

індивідуалізацію, адаптацію до умов ринку праці, комплексну підтримку здобувачів професійної освіти.

Список посилань

Bazyl, L., & Orlov, V. (2020). Formácia pohľadov uchádzačov o odborné vzdelávanie o úspechu kariéry a podnikateľskej činnosti. *Conference Proceedings of the 3rd International Scientific Conference Economic and Social-Focused Issues of Modern World* (November 17–18, 2020, Bratislava, pp. 163-171). https://www.researchgate.net/profile/Vasyl-Gorbachuk/publication/346953925_Development_of_modern_systems_for_biomedical_data_analysis/links/5fd39d97a6fdccdc8baf39d/Development-of-modern-systems-for-biomedical-data-analysis.pdf

Basil, L., Orlov, V., & Pryhodii, M. (2024). Professional development of vocational teachers in the context of society digitalization. In O. Blaha, I. Ostopolets (Eds). *Exploring the digital landscape: interdisciplinary perspectives* (pp. 796–818). The University of Technology in Katowice Press. <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/741638>

Базиль, Л. (2020). Кар'єрні центри в системі професійно-технічної освіти: проблеми функціонування та шляхи їх вирішення. *Sciencerise: Педагогічна освіта*, 1(34), 31–35. <https://doi.org/10.15587/2519-4984.2020.191053>

Базиль, Л. О. (2021). Центр кар'єрного консультування. *Енциклопедія освіти / Нац. акад. пед. наук України*; [гол. ред. В. Г. Кремень; заст. гол. ред. В. І. Луговий, О. М. Топузов; відп. наук. секр. С. О. Сисоєва; редкол.: О. І. Ляшенко, С. Д. Максименко, Н. Г. Ничкало, П. Ю. Саух, Л. Д. Березівська, І. Д. Бех, В. Ю. Биков, М. С. Гальченко, В. В. Засенко, С. А. Калашнікова, М. О. Кириченко, Л. Б. Лук'янова, В. Г. Панок, В. О. Радкевич, О. Я. Савченко, М. М. Слюсаревський, О. В. Сухомлинська]: 2-ге вид., допов. та перероб (с. 1089–1090). Юрінком Інтер.

Базиль, Л., & Єршова, Л. (2019) Організація консультування з професійної кар'єри: методичні рекомендації. «Полісся».

Гриценко, І. (2025). Зміст професійної орієнтації та консультування з кар'єри здобувачів фахової передвищої освіти. *Вісник Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка. Серія: Педагогічні науки*, 2(58), 114–123. <https://doi.org/10.31376/2410-0897-2025-2-58-114-123>

Закон України «Про професійну освіту» (2025).
https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/457420?find=1&text=+%D1%86%D0%B5%D0%BD%D1%82%D1%80#w1_5

Верховна рада України. (2018). *План заходів з реалізації Концепції державної системи професійної орієнтації населення*.
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/469-2018-%D1%80?find=1&text>

Порадник керівникам центрів розвитку кар'єри закладів професійної (професійно-технічної) освіти (2023).

Верховна рада України. (2020). *Порядок надання послуг з професійної орієнтації осіб*. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1129-20#Text>

Балл, Г. О., Зливков, В. Л. & Копилов, С. О. [та ін.]. (2015). *Становлення ідентичності фахівця: монографія*; за ред. В. О. Зливкова. Ітекс – ЛТД.

— 20 —

УДК 37.048.4:37.013.42

КЛАСИФІКАЦІЯ ІННОВАЦІЙНИХ МЕТОДИК ПРОФЕСІЙНОЇ ОРІЄНТАЦІЇ І КОНСУЛЬТУВАННЯ З КАР'ЄРИ

Дмитро Закатнов,
кандидат педагогічних наук, старший
науковий співробітник, завідувач відділу
виховання і професійної кар'єри Інституту
професійної освіти НАПН України,
<https://orcid.org/0000-0002-4130-089X>
e-mail: 23dazkum@ukr.net

Анотація. У статті наведено класифікацію інноваційних методик професійної орієнтації та консультування з кар'єри учнівської молоді. Виокремлено ключові класифікаційні групи інноваційних методик. Охарактеризовано складники груп інноваційних методик.

Ключові слова: професійна орієнтація, консультування з кар'єри, інноваційні методики, класифікація.